Mariana COCIERU
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

DIMENSIUNEA FOLCLORICĂ A CREAȚIEI LUI SPIRIDON VANGHELI

The folkloric dimension of the Spiridon Vangheli's creation

Abstract. Revitalizing of national traditions and universalization of folk element in the Romanian literature of Bessarabia of the 1960s represented for local writers the strong desiderate in the search and retrieval process of values, the way to Ithaca. Teleporting into a rural atmosphere, sketching simple and ingenious characters, as befitting their Romanian peasants to be, the excellent writer Spiridon Vangheli confirms his status as son of this „aria", wise and ready to give to those around him the seeds of ancestral knowledge. The way of doing it is a purely psychological, and moralist one. Approaching to the level of perception the world of the child, the writer instructs the little reader by fun and play, so that sub-textual lesson to succeed fully.

Keywords: folklorism, aesthetic transsubstantiation, reason, folk symbol, ethno-folk constituents.

Revitalizarea tradițiilor naționale şi universalizarea elementului folcloric în literatura română din Basarabia anilor '60 ai secolului al XX-lea a reprezentat pentru scriitorii autohtoni desideratul forte în procesul de căutare şi regăsire a valorilor, a drumului spre Itaca. Teleportându-se într-o atmosferă rurală, creionând personaje simple, dar şi ingenioase, aşa cum le stă bine țăranilor români a fi, excelentul prozator Spiridon Vangheli şi-a confirmat statutul său de fiu al acestui „picior de plai", înțelept şi pregătit de a dărui celor din jur din semințele cunoştințelor ancestrale. Modul de a o face e unul eminamente psihologic, dar şi moralist. Apropiindu-se de nivelul de percepere a lumii de către copil, scriitorul îşi instruieşte micul cititor prin glumă şi ludic, astfel încât lecția subtextuală să-i reuşească din plin.

Orientat spre un folclorism subtil şi „de adâncime", prozatorul transsubstanțiază estetic elementele etnofolclorice, dezvăluind în creația sa amprenta gândirii şi imaginii populare.

Unul dintre catalizatori în procedura de transsubstanțiere estetică Spiridon Vangheli îl descoperă în salvgardarea patrimoniului cultural imaterial. Începând cu anii 1954, viitorul „marele Guguță" porneşte prin satele Moldovei în căutarea perlelor folclorice ca material faptologic pentru universul său creativ. Munca de teren scriitorul şi culegătorul de folclor S. Vangheli a efectuat-o, în special, în zona codrilor, mai aproape de baştină (Bălți). În vizorul său au ajuns a fi înregistrate, documentate şi cercetate

BDD-A22730 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

325 de creaţii folclorice de la 74 de informatori. Fascinaţia a avut-o faţă de cântecul liric, reuşind să salvgardeze 267 de astfel de producţii folclorice. Materialele sunt conservate în Arhiva de Folclor a Academiei de Ştiinţe a Moldovei (ms. 67a).

Predilecţia scriitorilor pentru culegerea speciilor cântecului folcloric a fost remarcată de mulţi cercetători autohtoni. Exegetul Nicolae Bileţchi, într-un studiu despre muzicalul epicului şi al dramaticului, consemna: „Cântecul e pentru om sentiment trăit, gest sincer, modalitate de expresie acolo unde cuvântul îşi epuizează forţele, e însăşi existenţa lui. Forţa aceasta a cântecului popular a exprimat-o, concis şi sugestiv, prin zicala: «Cu cât cânt, cu – atâta sunt»” [1, p. 144]. Valorificând cântecul în operele lor, scriitorii pătrund într-un nou sistem de gândire. Ecoul cântecului consună cu dorinţa interioară a autorului (implicit a personajului) de „a fi în pielea” creatorului popular: de i-i rău cântă, de i-i bine tot cântă.

Culegătorul de folclor S. Vangheli s-a străduit, în măsura posibilităţilor, să păstreze cât mai exact şi autentic materialul înregistrat. Chiar dacă uneori „paşapoartele” textelor nu sunt complete, acestea abundă totuşi în consideraţii şi comentarii. Analizând materialele înregistrate de scriitor, cercetătorii Efim Junghietu şi Sergiu Moraru au remarcat importanţa folcloristică a acestora: „Comentariile şi notele lui Spiridon Vangheli sunt deosebit de preţioase. Ele vorbesc despre faptul că scriitorul se simţea mereu atras de farmecul creaţiei populare (oriunde se afla – acasă, în sate, în drum, – el nu pierdea momentul să înregistreze piesele folclorice), interesându-se permanent de originea şi viaţa unor texte aparte ş.a.m.d.” [2, p. 145]. Spiridon Vangheli s-a afirmat şi ca promotor, valorificator al creaţiei populare orale. Sub auspiciul marelui scriitor al copiilor apar câteva culegeri de folclor: *Auraş, păcuraş*: (din folclorul copiilor), Chişinău, 1964; Ed. a 2-a, Chişinău, 1976; ed. a 3-a, Chişinău, 1990; *Conăcării*, Chişinău, 1967; *Ineluş-învârtecuş:* (din folclorul copiilor), Chişinău, 1969 (în colaborare cu N. Băieşu); dar şi un paragraf teoretic *Cântecele satirice*, inclus în *Schiţe de folclor moldovenesc* (Chişinău, 1965, p. 342-345).

Apartenenţa la pleiada scriitorilor reveniţi la izvoare, la rădăcini, „la Itaca”, ar fi un alt motiv care confirmă adevărul, acel de păstrare şi menţinere a continuităţii, de perpetuare a tradiţiilor strămoşeşti. Sesizăm în întreaga-i creaţie strânsa legătură dintre copil şi părinte, dintre nepot şi bunel, dintre om şi natură. Micile povestioare abundă în învăţăminte estetice: ce este bine şi ce este rău, ce este frumos şi ce este urât, care reprezintă, în esenţă, categorii convenţionale ale prozei populare.

Exploatând orizontul folcloric, prozatorul apelează la elementele spaţiale şi temporale tradiţionale. În procesul de lecturare descoperim sate cu denumiri folclorice: Trei Iezi (*Isprăvile lui Guguţă*), Şapte Măguri (*Columb în Australia*), Turturica (*Steaua lui Ciuboţel*), Cucuieţi, Cotcodaci (*Titirică*); dealuri sugestive: Dealul Morilor (*Isprăvile lui Guguţă*), Dealul lui Cucoş (*Steaua lui Ciuboţel*), Dealul Căprii (*Titirică*); elemente recognoscibile ale cadrului rustic: Nistru, Răut, Marea Neagră, Bălţi, Codrul, Pădurea, Izvorul, Primăvara, Mătuşa Iarnă etc.

Afinitatea cu folclorul o găsim în reflectările etnografice ale traiului rural: lucrul în câmp (*Cântarul, Macahonul*), în jurul casei (*Spărgătorul de nuci, Măturătorii*), săpatul şi îngrijitul fântânilor (*Bunelul, Fântâna cu agheasmă*), păstrarea tradiţională

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

a unei case mari (*Ileana Cosânzeana*), revenirea la casa părintească (*Casa părintească*), practica cizmăritului (*Cizmarul*), cositul (*Cosaşul*), morăritul (*La moară, Piticul de la moară, Doi morari de-o şchioapă, Tu eşti, mamă*), vânatul (*Vânătorul*) etc.

Motivația transfigurării perlelor folclorice revine şi sorgintei rurale a scriitorului, unde balada, doina, povestea şi bocetul apar ca reflecții ale culturii populare autentice. Criticul literar Eliza Botezatu în monografia sa *Poezia şi folclorul: Puncte de joncțiune* menționează un adevăr cert despre literatura română din Basarabia postbelică, influențată de atmosfera de baladă: „În anii războiului formele baladeşti, condensate, dinamice le permiteau autorilor să reacționeze cu promptitudine la evenimentele timpului, să transmită spiritul lui dramatic, să prezinte eroi înconjurați cu o aură legendară" [3, p. 177].

În urma celor investigate observăm că anii 1960-1980 sunt marcați de un impuls substanțial de transsubstanțiere estetică a atmosferei de baladă în literatura română din Basarabia. Astfel, şi scriitorul Spiridon Vangheli debutează cu o serie de creații în stil baladesc, unde realitatea evocată capătă dimensiuni epice şi legendare şi inundă în imagini plasticizante.

Balada *Şalul verde* aduce în vizor imaginea ancestrală a mamei care, în tendința sa de a reuşi vital să-şi crească copiii, urmează un itinerar dificil până la curtea Soarelui. Obținerea „traistei vieții" vine cu o preîntâmpinare din partea astrului nocturn de a fi precaută la utilizarea zilelor, pentru că *Mai degrabă, mamă,/ Îmbrăca-vei şalul* [4, p. 166]. Utilizarea imaginii corbilor ca păsări profetice ale durerii, morții, excelează dramatismul producției literare. Prin acțiunea lor de a sustrage traista cu zile devansează sfârşitul inevitabil al bătrânei. După ce revine acasă, mama pleacă în câmp, dar aici: *Urma i se pierde – / Mama se preface/ În morman de țărnă/ Şi îmbracă mama/ Şalul cela verde* [4, p. 169]. Versurile respective evocă metamorfoza omului în natură, „din pământ ne naştem, în pământ ne-ntoarcem... pentru a renaşte", iar „şalul verde" e o metaforă plasticizantă care reprezintă şuvițele de iarbă ce răsar de-asupra mormântului.

Motivul ierbii simbolizează în cazul analizat veşnicia. Comparând acest moment cu un altul din finalul nuvelei *Toiagul păstoriei* de Ion Druță, unde deasupra mormântului păstorului din vârful dealului de asemenea răsărise iarbă („Într-o primăvară, satul adunat în cimitir, la pomana morților, a văzut că pe locul fostului său mormânt răsărise iarbă verde, ca un semn al vieții fără de moarte"), observăm o analogie şi prezența ideii de nemurire. „Păstorul parcă s-ar topi în natură, devenind o parte a ei (pâlc de iarbă verde), el se contopeşte cu natura ce sugerează Dăinuirea, Amintirea vie" [5, p. 74].

Iarba şi omul conturează o influență mutuală între vitalitatea vegetală şi cea umană. Raportată fiind la ciclul funebru, această viziune osmotică dezvăluie o idee fundamentală: „transformarea esenței energetice, păstrătoare a vitalului, indiferent de manifestarea concretă, aduce de fapt o echilibrare în registrul cosmic" [6, p. 104]. Prin urmare, trecerea vitalității umanului în cea a vegetalului menține, de fapt, verticalitatea în univers. Drept argument prezentăm şi un text de bocet din folclorul românesc: *Dragii noştri ochişori/ Cum or creşte pomişori,/ Dragile noastre mănuți,/ Cum erau de hărnicuți/ Şi cum s-or face ierbuți* [7].

Străbătută de un suflu legendar, eroic este şi *Balada podgoreanului*. Pentru a creşte doi haiduci, „voinici fără de seamăn", tatăl e nevoit să ducă leagănul în vie, unde vântul

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

îi leagănă, luna îi înveleşte, iar viţa-de-vie îi hrăneşte. Participarea elementelor naturii la ridicarea celor doi voinici face parte din convenţionalul de poveste, ceea ce augmentează nuanţa epico-eroică a creaţiei.

Analizând ciclul de balade, dar şi întreaga proză vangheliană, criticul literar Mihai Cimpoi va consemna apelul conştient al scriitorului la substratul folcloric: „Am putea spune într-un singur cuvânt că baladele lui Spiridon Vangheli exaltă vitalitatea concretului. Pe frontul lor solar izbucnesc muguri, se desfac flori, se pigmentează verdele, se întind, suave, ramurile, se îngână fratern ziua cu noaptea, pregătind prospeţimile dimineţilor şi se cheamă elementele în marea uniune orfică: *...Ieşi, soare, ieşi/ A-nflorit/ Astă noapte/ Un cireş!* Mai este nevoie să vorbim aici de o înrudire cu folclorul copiilor şi în genere cu procedeele din baladele populare?” [8, p. 402].

Motivul *drumului* cu toate criteriile sale de convenţionalitate este reprezentat în *Balada drumului*. Metamorfoza săteanului în personajul drum vine să evoce permanentele căutări ale umanului întru afirmare. Ca exponent al iniţierii, în căutare de noroc este expus la mai multe încercări (traversează un sat din preajmă, unde se metamorfozează într-un „voinic semeţ din basme”, care întâlneşte în calea sa o pădure de ferestre, porţi care aşteaptă, însoţeşte pluguri în câmpie, fete la horă, copii la şcoală), ca într-un final să revină acasă, la „cătunul cel din vale, unde s-a născut în bulgări” [4, p. 175].

Drumul eroului folcloric duce peste mări şi ţări, peste ape întunecate însoţit de diverse obstacole şi popasuri. Vangheli îi găseşte aplicare ca drum de iniţiere, devenire, revenire în basmul modern *Columb în Australia*. Pentru a aduce o căldare de apă, personajul Mihu ajunge pe un tărâm care în accepţia lui pare a fi Australia (tărâmul necunoscut, de poveste). În momentul călătoriei sale este capturat de către o armată de iepuri, care declară război castei vânătorilor. Aceştia (iepurii) sunt înarmaţi, vorbesc şi se pregătesc de luptă. Personificarea ca mecanism al reflectării fantastice a forţelor naturii e utilizată în basm cu scopul de a evoca neputinţa omului în faţa acestora. Asemeni unui personaj din basmele fantastice, Mihu este salvat din temniţă de un iepure, drept răsplată pentru o faptă bună anterioară a eroului. Poposind la lacul Zânelor, este pus în situaţia de a-şi păzi hainele pentru a nu fi furate de către făpturile mitologice. Găsirea drumului spre casă aparţine, de asemenea, convenţionalului de poveste. Acest moment se realizează prin intermediarul Cocostârcul Nas-Lung, fiul împăratului Ţugui. După o pregetare convenţională, momentul se declanşează imediat ce este chemat un văr de al lui Nas-Lung, ca fiind mai umblat şi cunoscător al drumului spre satul de baştină al protagonistului. Mihu pare a fi o analogie a voinicului din basmul popular *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte.* Plecat după apă în Australia, personajul refuză să se întoarcă acasă fără licoarea vitală, de aceea cocostârcii îl ajută să-şi finalizeze călătoria cu succes.

Apa vie, care străbate rădăcinile pomului vieţii din grădina Eden, este materializată prin imaginea fântânii, izvorului. În toate basmele populare ale lumii se povesteşte despre o fântână miraculoasă, vindecătoare a trupului şi întăritoare a spiritului. În episodul *Fântâna cu agheasmă* din basmul de proporţii *Pantalonia – ţara piticilor* este evocat ritualul săpatului fântânii. Agheasma produsă de fântână este rezultatul simbiozei dintre comoara de arginţi de la fundul fântânii şi a apei. În mai multe credinţe ale lumii argintul

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

e un metal preţios asociat principiului feminin, lunar şi acvatic [9, p. 17]. Ca imagine a castităţii (*Sî rămâie [numele celui descântat] luninată şî curată,/ Ca argintu strecurat* [10]) el reprezintă înţelepciunea celestă în simbolica creştinismului. Cunoscând această semnificaţie, creştinii utilizează cruci de argint pentru a obţine agheasmă. Sfinţită, apa ajunge a fi cea care tămăduieşte de boli, curăţă de păcate (prin taina botezului) şi alungă spiritele rele. Procesul „sfinţirii" este explicat de cercetătorii ştiinţifici prin faptul că argintul posedă proprietăţi bactericide, de unde rezultă şi perioada îndelungată de valabilitate a apei.

În mentalitatea poporului surparea fântânii poartă conotaţii nefaste. Prin urmare, atunci când Guguţă se îmbolnăveşte şi este transportat la spital la Bălţi, „şi te-i mira că scapă", bunelul lui nu rămâne surprins:

„– Mata ştii că s-a prăbuşit fântâna astă noapte?

Bunelul parcă se aştepta la una ca asta:

– Am zis eu că mult n-o s-o ducă. Încă-i de tata făcută. Când au venit să-şi aleagă loc de sat, întâi au săpat fântâna asta şi dacă au văzut că apa îi bună, aici şi-au durat case. Lasă, că o fac la loc, să aibă Iezii apuşoară de la tata" [4, p. 156].

Întreţinerea fântânii argumentează sacralitatea ei în cultura tradiţională. Odată săpată, fântâna necesită îngrijire din partea oamenilor, iar datoria de a o menţine în bună stare se transmite din generaţie în generaţie. În cultura românească profanarea izvoarelor este un mare păcat, care generează mânia cerurilor. Săparea şi îngrijirea fântânilor are drept scop primordial potolirea celor însetaţi în numele strămoşilor. Iată de ce bunelul hotărăşte să le lase urmaşilor săi fântâna ca perpetuare a speciei umane şi a continuităţii între generaţii.

În numeroase texte ale creaţiei populare orale, dar şi în ritualurile tradiţionale, întâlnim motivul *lemnului* în starea lui naturală, respectiv arbori de felurite specii, mulţi fructiferi (măr, păr, dud, alun etc.), dar şi specifici pădurilor din spaţiul geografic românesc (brad, tei, plop, salcie etc.), fiecare dintre ei având o predispoziţie practică în concordanţă cu ciclul existenţial uman.

Spiridon Vangheli se lasă fascinat de semnificaţiile ancestrale ale simbiozei dintre om şi arbore, încât creează pasaje uimitoare şi semnificative. În *Pantalonia – ţara piticilor* un personaj îşi găseşte leacul în legarea propriu-zisă de pomul din ogradă cu o funie. După expirarea celor trei zile convenţionale, piticul coboară jos perfect sănătos. Copiii lui Vangheli îşi găsesc alinare în braţele bunelului nuc (*Doi bunei*), a teiului din ogradă (*Teiul*), a mărului din livadă (*Isprăvile lui Guguţă*), a dudului de la poartă (*Titirică*). În nuveleta *Mătuşa cu doi brazi*, arborii veşnic verzi constituie pentru bătrâna Nadea toiagul şi mângâierea de la sfârşitul vieţii. „Am doi băieţi", spune mătuşa atunci când vin copiii să-i împodobească coniferii. În cultura românească bradul e una din cele mai frecvente variante ale Pomului vieţii şi ale Arborelui cosmic. E considerat copac-totem al protoromânilor. Simbolizând viaţa veşnică, tinereţea şi vigoarea, mândria, curajul şi verticalitatea (masculină), e prezent în ritul de nuntă (bradul mirelui) şi de înmormântare, unde semnifică „tânărul nelumit" (neînsurat). Se crede că la naşterea unui prunc în munţi apare un brad şi se instaurează o osmoză durabilă între arbore şi om. Moartea

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

unuia din ei duce inevitabil la sfârşitul celui de al doilea. În literatura populară românească, dar şi în a scriitorilor profesionişti, după cum putem observa, bradul e înconjurat de o adevărată aură poetică, fie în ipostaza sa de simbol al vieţii, fie ca arbore funebru sau ca simbol al tristeţii [9, p. 24].

Un alt motiv care excelează în proza lui Spiridon Vangheli este cel al *păsării*. De la bun început vom preciza că în folclorul românesc pasărea are diverse semnificaţii: „Simbol arhetipal al elevaţiei, al năzuinţei de ridicare spre valorile absolute ale cerului şi metafora constantă şi universală a sufletului" [9, p. 129-130]. Ea reprezintă agentul de legătură dintre mediul ceresc şi cel terestru, dintre cele două tărâmuri: cel „de aici" şi cel „de dincolo". O altă semnificaţie importantă este spiritul şi inteligenţa. Prozatorului îi reuşeşte să reprezinte prin porumbeii personajului din miniatura *Prietenii lui Bujor* spiritul şi inteligenţa copilului. Chiar şi in *Isprăvile lui Guguţă*, protagonistul povestioarelor găseşte cel mai ingenios mod de a alina inimile şi sufletele oamenilor. Drept mesaj din partea soţului plecat la armată, Guguţă expediază unei femei un hulub de hârtie.

În una din miniaturile sale Spiridon Vangheli ne dezvăluie semnificaţia spirituală a porumbeilor, ca fiind păsări divine, aducătoare de pace şi linişte (*Pasărea păcii*). În tradiţia creştină vedem lucrul acesta ilustrat în *Biblie*. Aici, anume porumbelul e acel care aduce ramura de măslin lui Noe, vestindu-i prin aceasta că potopul a luat sfârşit şi pe pământ s-a instaurat pacea şi armonia, speranţa şi fericirea. Porumbelul e simbolul purităţii morale a omului curăţit de păcate şi de cele lumeşti, este întruchiparea sufletului celor drepţi.

În cultura românească imaginea *rândunicii* are semnificaţie sacră. Rândunica de sub streaşină, barza de pe acoperiş sau din pom, şarpele de casă alcătuiesc un fel de „spirite tutelare ale casei" [11, p. 534]. Sosirea rândunicilor „e aşteptată la Buna Vestire, deşi timpul e încă destul de rece. Poporul crede că «dacî faşi an de an rândunica cuib la casî, apu şeea-i [casă] cu noroc; aşa spun bătrânii» [12]. <...> Cei mai mulţi, chiar şi cei necredincioşi, sunt convinşi că este un mare păcat să strici cuibul unei rândunele, pentru că «tari greu faşi cuibul, sî chinuieşti <...>; târâi lutu cu gura» [13]. În afară de aceasta, se zice că rândunica (la fel şi cocostârcul) se răzbună pentru cuibul stricat. «Ti blastâmî şi toatî casa ţ-o măscăreşte cu glod» [12]" [14, p. 50-51]. În concepţia altor popoare, dar şi la români, rândunica este „mesagera binelui, a fericirii şi speranţei, simbol al renaşterii, dimineţii, răsăritului soarelui, al confortului familial. Ca orice simbol al vieţii şi mijlocitor între lumea de aici şi cea de dincolo, are anumite asociaţii cu moartea" [15, p. 155-156]. De aceea, când primăvara nu revin la cuiburile lor şapte rândunici, doi cocostârci şi o ciocârlie, personajele din *Steaua lui Ciuboţel*, leagă doliu la porţile caselor rămase fără păsări. Drept răsplată pentru bunătatea sufletească a lui Ciuboţel rândunicile aleg turnul lui pentru a-şi dura cuiburile, astfel încât norocul şi bunăstarea să nu-l părăsească niciodată.

Purtând aceleaşi conotaţii ca ale motivului analizat anterior, imaginea *cocostârcului* e prezentă aproape în toate lucrările vangheliene. În spiritul autorului dramei *Păsările tinereţii noastre* (Ion Druţă), Spiridon Vangheli le plasează în ţesătura prozelor sale anume pentru a reda viaţa de la sat, liniştită şi cuminte, legătura omului cu pământul, care i-a dăruit viaţă şi l-a crescut. Cu o nostalgie în suflet ne mărturiseşte naratorul despre

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

pierderea cu timpul a acestei legături: „Erau singurii cocostârci prin părțile celea. S-au rărit casele cu stuf şi satele au rămas fără cocostârci” (*Păsările lui moş Petruț*). Revenirea ciclică la cuibul său semnifică regenerarea, iar aceasta simbolizează sosirea primăverii. Prin urmare, în *Păsările lui moş Petruț* bătrânul nu strică casa cea veche acoperită cu stuf, ci o lasă drept moştenire păsărilor pentru a avea an de an unde se întoarce. Cocostârcul reprezintă şi grija copiilor față de părinții lor. În *Cocostârcii* cuplul ovipar îşi alege pentru cuib casa unor bătrâni, „care nu era cea mai frumoasă din sat”. Părăsiți de copii, bătrâna cu „obrazul încrețit şi doi ochi să se uite spre poartă”, iar bătrânul cu „o cuşmă de păr alb în cap şi un toiag în mână”, îşi găsesc fericirea vieții în cele două păsări: „Când vedeau cocostârcii stând într-un picior pe acoperişul casei – parcă le venea inima la loc şi casa li se părea plină” [4, p. 53]. Cocostârcul mai este considerat aducător de daruri şi averi sau dătător de viață. Într-o legendă despre luptele moldovenilor cu turcii sesizăm această semnificație. După un timp îndelungat de asediere a cetății oştenii moldoveni au rămas fără mâncare, fără apă. Salvarea vine din partea acestei păsări care le aduce în cioc un strugure de poamă, astfel încât oştenii prind la puteri şi câştigă bătălia.

Cucul, ca pasăre familiară românilor, apare în lirica populară ca cel care anunță primăvara, iar poetul anonim asociază de imaginea lui o stare de neliniște şi îndemn la dragoste: *Cântă cucu-n vârf de munte/ Şi-mi aduce doruri multe./ Păsăruică, cântă-n iarbă,/ Trece badea nu mă-ntreabă/ Parcă nu i-am fost eu dragă./ Şi eu trec şi nu-l întreb/ Numai cu ochiul petrec, / Păsăruică de la munte, / Am auzit că ştii multe, / De ştii multe, hai mă-nvață / Cum să-l am pe badea-n brațe* [16].

Aceeaşi semnificație este sesizată şi de Spiridon Vangheli atunci când recurge la imaginea cucului pentru a explica de unde s-a luat pe lume tata lui Guguță:

„Cică era duminică atunci, cânta cucul în salcâmul de la poartă şi bunicul îi spune bunicăi:

– Trei băieți am ridicat, hai, bre nevastă, să mai facem unul la bătrânețe, aşa de râsul lumii.

– Nu auzi? Bat clopotele la biserică, măi, iar tu umbli cu şaga…

Clopotele, de, au încetat să bată, povestea tata, dar pasărea din salcâm nu se ogoia: Cu-cu! Cu-cu!

Mamei i-a plăcut cum cânta cucul şi m-a făcut la nouă luni pe mine. Ia aşa mititel, arăta tata, din sclipuială.

S-a născut tata dintr-o şagă, dar acum spune şi tu: aşa-i că a fost de treabă pasărea aceea? Dacă nu cânta ea în salcâm şi nu se ivea tata pe lume, aveam eu azi urechi? Aveam gură? Şi cine îți scria amintirile mele din copilărie? *Guten Morgen*!” (*Credeam că America e o …femeie*).

O altă tangență cu orizontul folcloric o descoperim în escaladarea vanghelianã a convenționalului de poveste. Menționăm că basmele folclorice rămân a fi mituri şi din punct de vedere funcțional. De multe ori acestea explică apariția unor elemente de relief, a unor comportamente ale animalelor, a ciclurilor calendaristice, sancționează cunoscute ritualuri şi reguli de conduită, distrează şi entuziasmează pe ascultător cu faptele pline de noblețe sau de şiretenie ale eroilor.

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

În proza lui Vangheli depistăm un spațiu al imaginarului, plăsmuit după cel folcloric (de poveste sau de baladă): realitatea poartă amprenta miraculosului, uneori aspirația eroului spre reprezentările spațiale invocă elemente de fantastic: are loc prelungirea cotidianului în imaginar. Personajele vangheliene, de exemplu, trăiesc povestea în lucrurile cele mai obişnuite (călătoria lui Guguță într-un butoi spre Marea Neagră şi întâlnirea acestuia cu delfinii; călătoria lui Mihu în Australia şi descoperirea împărăției iepurilor şi a cocostârcilor, călătoria Ghiocicăi în împărăția nourilor după ploaie; antropomorfizarea oamenilor de zăpadă în *Isprăvile lui Guguță* şi *Steaua lui Ciuboțel*, descoperirea lumii fantastice din barba lui Moş Crăciun de către Guguță, magia cuşmei ca rezultat al faptelor bune ale băiatului, metamorfoza treptată a oamenilor de zăpadă în Ghiocica, apoi în Florile-Soarelui (ca o redare animată a ciclului calendaristic), sporirea puterilor prin adormirea în leagăn a adulților şi prin încălțarea papucilor celor maturi etc.). Imaginația individuală se împleteşte cu cea colectivă în vederea reprezentărilor fantastice. Are loc personificarea ființelor necuvântătoare: flora şi fauna vorbesc, se sfătuie, luptă; forțele naturii capătă trăsături umane: nourii se joacă, stelele coboară pe pământ în ospeție la Ciuboțel; părțile corpului uman se antropomorfizează (*Slugile lui Pintilie, Feciorii lui Ciuboțel*).

Prozatorul recurge la elementele de poveste pentru a trasa situații, tablouri, stări, scene, atitudini. Nu mimează, ci asimilează substanța basmului în templul de simboluri şi viziuni. Astfel observăm exploatarea eroilor de poveste şi baladă (Făt-Frumos, Ileana-Cosânzeana, Muma-Pădurii, Sătilă, Flămânzilă, Dârdâilă, Buzilă, zâne, calul zburător, Soarele, Luna) ca proiecții ale unor stări sufleteşti şi atitudini morale, ca imagini ale frumosului şi urâtului, ale binelui şi răului; preponderența numerologiei magico-simbolice: 3, 7, 9 (*denumiri de localități*: Trei Iezi, Şapte Măguri; *elemente spațiale*: peste nouă mări şi țări; *stări sufleteşti*: în al nouălea cer de fericire; *suma obiectelor*: trei nouri, trei omuleți verzi, trei zile, şapte copeici, şaptezeci şi şapte de sănii, băiatul cu trei ochi, nouă colăcei etc.) ş.a.

Dintre ființele năzdrăvane ale eposului folcloric (oaia năzdrăvană, câinele devotat) preponderența valorificării, revine calului (calul zburător, calul năzdrăvan care mănâncă jăratic, murgul – prietenul haiducului). Pe lângă enunțarea conotațiilor tradiționale mai capătă şi semnificații noi. Pentru a reda mai plastic copilăria în fuziune cu imaginea tradițională a satului, Spiridon Vangheli recurge la pasajul despre calul alb cu ochi albaştri (*Titirică*), care, în fond, devine prietenul de joacă al copiilor din satul Cucuieți. Personaj din sistemul mitologiei populare româneşti, calul s-a afirmat destul de ambivalent în concepția poporului. Prin urmare, aria semantică a credințelor îl consideră: „când binecuvântat, când blestemat, când curat, când spurcat, când util, când păgubos, când binevoitor şi benefic, când răuvoitor, când malefic, când năzdrăvan şi fermecat, când banal şi nărăvaş etc.” [17, p. 47]. Racordat de prozator la lumea copilăriei, calul alb devine o prestanță a luminii, a soarelui şi reprezintă măreția şi nemurirea [5, p. 23].

De convenționalul poveştii folclorice ține şi apariția personajelor: mătuşa Dalba, moş Dalbu şi Ucu. Plăsmuiți din zăpadă de către protagonistul din *Steaua lui Ciuboțel* şi antropomorfizați excelează caracterul fabulos al operei.

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

Observăm respectarea aleatorie a convenţiilor privind formulele tipice de proză populară. Formula iniţială: „Cică a fost odată demult, foarte demult” şi formula finala: „Da Fulgu trăieşte şi azi în Cucuieţi” marchează intrarea şi ieşirea din fabulos. Atenţionăm doar că naratorul inovează formula iniţială, punând povestea pe seama spuselor altcuiva. „Cică”, adică se spune, fără a nega ca în basmul popular („a fost odată ca niciodată”), iar formula finală include o reflecţie asupra realităţii sociale, alta decât în lumea basmului.

Folclorismul creaţiilor vangheliene îl vedem şi în abundenţa de termeni şi expresii populare, regionalisme fonetice sau lexicale: *a face pe mortul în popuşoi, a juca tananica, a avea orbul găinii, a face cu ou şi oţet, a spune cai verzi pe pereţi, a o face de ooaie, a da tătarii, a adormi buştean, a-i face de petrecanie, hăisa cu vorba; cum-necum, harcea-parcea* etc.

Din obiceiurile ciclului calendaristic este explorat, mai cu seamă, uratul la An Nou. Observăm împletite în ţesătura prozei fragmente din poezia sărbătorilor de iarnă: *S-a sculat badea Vasile/ Într-o joi dimineaţă,/ S-a dus la arat, la semănat./ Scoate-ţi colăcelul/ Că îngheaţă băieţelul./ Hăi, hăiii!/ La anul şi la mulţi ani!* [4, p. 96]; *Sara asta din ia sară/ Tare-i bună şi uşoară./ Cu trei fire de mătasă/ Bine v-am găsit la asă!/ Şi cu trei de busuioc/Bine v-am găsit pe loc!/ Ian, mai îndemnaţi, măi!/ Hăi, hăăăii!* [Ibidem, p. 93. Pentru comparaţie a se vedea subcompartimentul *Pluguşorul* în culegerea *Folclorul copiilor:* 18, p. 35-41].

Drept proză dedicată publicului infantil, dar nu numai, se bucură de asimilarea elementelor din folclorul copiilor. Astfel observăm preluarea unor poezii-formule dedicate fenomenelor naturii, faunei, florei, cimilituri, numărători, crearea micropoveştilor (*Moş Crăciunii*) etc. Exemplificăm: *Nour, bour, îţi dau iarbă,/ Scoate luna de sub barbă,/ Nour, bour, nu fi prost,/ Pune luna unde-a fost!* [4, p. 252]; *Ruză, buburuză,/ Încotro vei zbura,/ Acolo m-oi însura* [19, p. 54]; *Unuieli, buburuz,/ Ne-am ascuns într-un harbuz!* [4, p. 260]; *Nour, nour, împărat,/ Ce stai nour, încălţat?/ Nour, nour, mă asculţi?/ Hai, descalţă-te desculţ!/ Poartă-ţi picioruşele/ Pe la toate uşile…* [Ibidem, p. 239]; *Un pai,/ Un susai,/ Hei, tractorule, ce stai?/ N-are timp nenea Isai!* [Ibidem, p. 105]; *Mie una,/ Ţie două –/ Şi-ţi mai dau şi-o coadă nouă!* [Ibidem]; *Vâjâieli/ Prin nuieli,/ Cotcodaci/ Prin copaci!* [Ibidem, p. 78]; *Nani, nani,/ Mâna mamei…* [Ibidem, p. 76]; *Lie, lie,/ Ciocârlie,/ Cântec dulce/ Din câmpie!* [Ibidem, p. 22] etc. [A se vedea: 18, p. 49; p. 50; p. 79; p. 81-82 etc.].

Am putea la nesfârşit vorbi despre folclorismul vanghelian. Cert e că prin opera sa scriitorul a încercat să se apropie de spiritul nostru naţional, or, aceasta ar fi fost imposibil fără materializarea poetică a etosului popular (deoarece, în fond, proza vangheliană e una cu un pronunţat caracter liric), fără valorificarea întregului potenţial etico-moral al folclorului, cu atât mai mult că opinăm pentru funcţionalitatea morală a literaturii. Calitatea folclorismului vanghelian rezidă în libertatea elementului personal, neabsorbit de cel folcloric, ba dimpotrivă, anume cel din urmă cunoaşte o reinterpretare individuală în funcţie de variatele preferinţe etice şi spirituale ale maestrului de condei, de extinderea şi nivelul osmozei cu folclorul, de sarcinile concrete urmărite de scriitor, de specia valorificată, de calităţile creatoare ale celui implicat în proces.

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)

Referințe bibliografice

1. Bileţchi Nicolae. *Consemnări critice*. Chişinău: Cartea moldovenească, 1976. 198 p.

2. *Căutătorii de perle folclorice: (texte folclorice culese de scriitorii moldoveni contemporani)*. Selecţie, alcătuire, îngrij. textelor, cuv. introd. şi glosar de E. Junghietu şi S. Moraru. Chişinău: Ştiinţa, 1984. 214 p.

3. Botezatu Eliza. *Poezia şi folclorul: Puncte de joncţiune.* Chişinău: Ştiinţa, 1987. 288 p.

4. Vangheli Spiridon. *Măria sa Guguţă: Proză, poezie*. Ed. a II-a. Chişinău: Literatura artistică, 1989. 408 p.

5. Ciobanu Maria; Negriu Dorina. *Dicţionar de motive şi simboluri literare*. Chişinău: S.n., 2005. 170 p.

6. Comanici Germina. *Ramura verde în spiritualitatea populară*. Bucureşti: Editura Etnologică, 2004. 250 p.

7. Arhiva de Folclor, Institutul de Etnografie şi Folclor (Bucureşti), text de fonogramă 1187. Apud: 6, p. 104.

8. Cimpoi Mihai. *Turnul dorului*. În: Vangheli, Spiridon. *Măria sa Guguţă: Proză, poezie*. Ed. a II-a. Chişinău: Literatura artistică, 1989, p. 401-405.

9. Evseev Ivan. *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*. Timişoara: Amarcord, 1994. 223 p.

10. Arhiva de Folclor, Academia de Ştiinţe a Moldovei, 1988, ms. 397-a, f. 35-37; Moldovanscoe–Crâmsc–Crasnodar; inf. Tecla S. Muntean, 71 ani; culeg. I. Buruiană.

11. Rusu Valeriu. *Note.* În: Papahagi, Tache. *Mic dicţionar folkloric: Spicuiri folklorice şi etnografice comparate.* Bucureşti: Minerva, 1979, p. 501-540.

12. Arhiva de Folclor, Academia de Ştiinţe a Moldovei, 1988, ms. 397, f. 80; Tocmagiu-Grigoriopol; inf. Marta N. Ursu, 55 ani; culeg. E. Junghietu.

13. Arhiva de Folclor, Academia de Ştiinţe a Moldovei, 1988, ms. 397, f. 19; Tocmagiu -Grigoriopol; inf. Zinovia D. Rotaru, 62 ani; culeg. E. Junghietu.

14. Băieşu Nicolae. *Sărbători Domneşti: (închinate Maicii Domnului şi Mântuitorului)*. Culegere de texte etnografice şi folclorice. Vol. I. Chişinău: Cartea Moldovei, 2004. 448 p.

15. *Cine-a zis doinu-doina*. Alcătuitor E. Junghietu. Chişinău: Literatura artistică, 1981. 140 p.

16. Arhiva personală, 1997; inf. M. Iliuţ, 42 ani; culeg. M. Cocieru.

17. Coman Mihai. *Bestiarul mitologic românesc*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996. 262 p.

18. *Folclorul copiilor*. Alcătuire: Nicolae Băieşu. Chişinău: Arc, 2015. 164 p.

19. Vangheli Spiridon. *Columb în Australia*. Chişinău: Lumina, 1972. 88 p.

BDD-A22730 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:28 UTC)